

Kratki znanstveni prispevek/Article (1.03)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 80 (2020) 2, 395—401

Besedilo prejeto/Received:08/2020; sprejeto/Accepted:09/2020

UDK/UDC: 2-78(497.4)

DOI: 10.34291/BV2020/02/Strehovec

© 2020 Strehovec, CC BY 4.0

Tadej Strehovec

Institucionalna religijska rezilientnost v času pandemije koronavirusa v Sloveniji

Institutional Religious Resilience Amid The Coronavirus Pandemic In Slovenia

Povzetek: Pojav institucionalne religijske rezilientnosti ima dolgo zgodovino. Opre-
deljuje odpornost ter prilagodljivost verskih skupnosti in vernikov na različne
izredne razmere, kot so preganjanja, vojne, totalitarni sistemi itd. V takšnih
položajih pride do omejitev v svobodi delovanja verskih skupnosti ter individu-
alnega in kolektivnega vidika izražanja vesti in mišljenja. Izjema od takega ra-
zumevanja religijske rezilientnosti so epidemije in pandemije, ko se verske sku-
pnosti omejuje same – in iščejo nove izraze izpovedovanja vere v razmerah, ko
je javno izpovedovanje vere omejeno. V Sloveniji so se verske skupnosti v času
epidemije koronavirusa (leta 2020) samoomejile in prenehale z javnim delova-
njem, čeprav jih zakonodaja k temu ni zavezovala.

Ključne besede: Religijska rezilientnost, epidemija, svoboda vesti, verska svoboda,
slovenska ustava, verske skupnosti

Abstract: The phenomenon of institutional religious resilience has a long history
and defines the resilience and adaptation of religious communities and believ-
ers to various emergencies such as: persecutions, wars, totalitarian systems,
etc. In such situations, there is a restriction of the freedom of religion and the
individual and collective aspect of the expression of conscience and thought.
The exception to such an understanding of religious resilience is a time of epi-
demics and pandemics, when religious communities limit themselves and seek
new expressions of freedom of religion in situations where publicreligious prac-
tice is limited. In Slovenia, during the coronavirus epidemic (in 2020), religious
communities limited themselves and ceased to operate in public, despite leg-
islation that did not oblige them to do so.

Key words: religious resilience, epidemic, freedom of conscience, religious free-
dom, Slovenian constitution, religious communities

1. Uvod

Individualna in institucionalna rezilientnost je temelj delovanja vseh večjih monoteističnih verskih skupnosti. Ohranjanje zvestobe doktrinalnim in moralnim normam ter prilagajanje delovanja različnim okoliščinam je bistveni del poslanstva verskih skupnosti, ki ni omejeno le na obdobje miru in družbenega razcveta. Ta zavzetost se še posebej pokaže v času preganjanj, notranjih in zunanjih razdorov, kršenja človekovih pravic in omejevanja verske svobode. Zgodovina krščanstva in zlasti Katoliške Cerkve kaže na izjemno spodobnost individualnega in institucionalnega (kolektivnega) rezilientnega odzivanja, ki je omogočalo ohranjanje versko-moralnega sporočila tudi v totalitarnih režimih ter neugodnih družbenih razmerah. Leta 2020 je spomladi izbruh epidemije COVID-19 svobodo delovanja verskih skupnosti drastično omejil in onemogočil. Prav tako so morale verske skupnosti svojo rezilientnost korigirati s kolektivno skrbjo za zdravje ter premisliti svoj odnos do države in širše družbe. Ob tem velja omeniti, da slovenska ustava omejevanja verske svobode ne dovoli niti v izrednih razmerah niti v vojnem stanju. Zato je čas epidemije za verske skupnosti v Sloveniji pomenil izziv, ko so v rezilientno delovanje vključevale tudi odločitve, s katerimi so omejile svojo svobodo delovanja in temeljno pravico svojih vernikov do kolektivnega izražanja svobode mišljenja in vesti. Osnovna teza našega prispevka zato obravnava dolžnost verskih skupnosti, da svojo rezilientnost kot moralno in doktrinalno odpornost ter prilagajanje izrednim razmeram presojujejo glede na okoliščine – in se z vidika epikije svojim pravicam na področju verskega delovanja za zaščito zdravja vernikov za določen čas odpovedo ter tako zaščitijo skupno dobro, to je družbo in državo. V nadaljevanju je ob kratkem zgodovinskem pregledu religijske kolektivne in individualne rezilientnosti predstavljena pravica vsakogar do osebnega in kolektivnega izpovedovanja svobode mišljenja in vere ter svoboda verskega delovanja. Nato na primeru pandemije COVID-19 sledi analiza rezilientnega odgovora verskih skupnosti v Sloveniji v času prvega vala pandemije.

2. Monoteistični pomeni rezilientnosti

Rezilientnost se je kot pojem pojavila v drugi polovici 20. stoletja. Na splošno jo je mogoče opredeliti kot odpornost in prožnost posameznika ter skupnosti v različnih izrednih razmerah (Kiswarday 2013, 26-47; Masten A. S. in Obradovič, J. 2006, 14). Takšne okoliščine morajo obsegati dva temeljna pogoja: 1. daljša navzočnost izrednih razmer in nasilja, ki jih posameznik ali skupnost (družba) razume kot grožnjo svojemu obstoju; 2. pozitiven odgovor posameznika ali družbe na izredne razmere. Danes se pojem rezilientnosti v takem ali podobnem pomenu uporablja na področju varovanja narave, družbenih znanosti (družbena organizacija, urejanje urbanega okolja in psihologija) ter na področju tehnologije (splet, omrežja, materiali, zgradbe itd.) (Norris et al. 2008, 127–128). Čeprav je pojem rezilientnosti terminološko novejšega izvora, imajo zgoraj opisani položaji in rezilientni pojavi že dolgo zgodovino. Mogoče je celo trditi, da je ena od temeljnih

značilnosti vseh družb skozi zgodovino prav rezilientnost: omogočala jim je razvoj in ohranitev identitete ter dolgoročno preživetje. To še posebej velja za monoteistične verske skupnosti, pri katerih je ena temeljnih značilnosti prav rezilientnost oz. doktrinalna in moralna odpornost. Iz zgodovine izhaja, da so v preteklosti vse družbe temeljile na religijskih izročilih in da so verske (monoteistične) skupnosti zagotavljale nujno potrebno kohezivnost njihovega prebivalstva in osmišljale njihovo življenje. Slednje se je še posebej kazalo v vlogi religije pri glavnih prehodih v življenju posameznika, pri oblikovanju praznikov in kulture ter pri odgovarjanju na temeljna eksistencialna vprašanja – vključno z vprašanji o smislu življenja, o trpljenju, smrti in večnem življenju. Ta vloga religije prihaja še posebej do izraza v času izrednih razmer, ki lahko izhajajo iz notranjih in zunanjih napetosti znotraj verske skupnosti oz. države ali so posledica epidemij, vojn in preganjanj. Rezilientnost tvori sestavni del življenja vernikov in verskih skupnosti, ker po eni strani omogoča doktrinarno poenotenost, po drugi pa ohranja upanje in smisel življenja v razmerah nasilja, trpljenja in preganjanja. Vse naštetu je mogoče prepoznati v judovskih, krščanskih in islamskih družbah. Vsaka od njih je v določenem obdobju izkusila preganjanja, v katerih je razvila verska prepričanja in drže, ki so omogočile rezilientnost na individualni in kolektivni ravni.

Judovsko ljudstvo in vera sta bila v zgodovini med najbolj preganjanima. Tako so leta 586 pred Kristusom Babilonci uničili jeruzalemski tempelj in prebivalce odpeljali v t. i. babilonsko suženjstvo. Leta 70 po Kristusu so Rimljani uničili drugi tempelj in po genocidu, v katerem je umrlo več kot milijon Judov, prisilili preživete, da so zapustili Palestino. Vrh preganjanja so nacistična koncentracijska taborišča, v katerih so Jude pobijali sistematično. Kljub številnim preganjanjem so Judje ohranili rezilientno držo in versko prakso, ki so jo ustrezno prilagajali – tako kot željo po vrnitvi v Palestino in ustanovitvi svoje države, kar jim je uspelo leta 1948. Vendar tudi ustanovitev lastne države rezilientnosti ni zmanjšala, saj so sledile tri vojne in stalen spopad z avtohtonim palestinskim prebivalstvom. To rezilientnost je mogoče še posebej prepoznati pri Mojzesu, ki se je uprl terorju Egipčanov in popeljal svoje ljudstvo v obljubljeni deželo. Podobno držo je mogoče prepoznati tudi v sodobnem obdobju po holokavstu, ko je judovska rezilientnost institucionalizirana – in omogoča, da se judovstvo uspešno afirmira in ohranja v sodobni postmoderni družbi. Življenje Jezusa Kristusa, Janeza Krstnika, apostolov in Pavla iz Tarza kaže, da je rezilientnost kot odpornost in prilagoditev delovanja ob soočenju z različnimi oblikami nasilja zapisana v samo izhodišče krščanstva. Lastna je bila krščanskim skupnostim, ki so se nenehno soočale z notranjimi in zunanjimi izrednimi razmerami (rimska preganjanja, krivoverstva, verske vojne med katoličani in protestanti, soočenje s fašizmom, nacizmom in komunizmom) (Pacek 2019, 155–157). Temelj krščanske rezilientnosti je zvestoba verskemu nauku, ki je stalni vir poenotenja verske skupnosti in ki daje smisel trpljenju preganjanja kot semenu novega upanja ter zaupanja, da Bog svojih vernikov nikoli ne zapusti. Takšna rezilientnost je kristjanom omogočila, da so se tako na individualni (mučenci) kot na kolektivni ravni zoperstavili ideologijam in idejam, ki so si za cilj zadale uničenje krščanstva ter razgradnjo judovsko-krščanskega vrednostnega sistema. Kot za judovstvo in krščanstvo

tudi za islam velja, da je sposoben rezilientnega delovanja. Tako je že Mohamed leta 622 zaradi svojega oznanjevanja bežal iz Meke v Medino (t. i. *hegira*). Kasnejša prilagoditev izrednim razmeram, izvedba upora in zavzetje Meke lahko razumemo kot izhajanje iz rezilientne notranje moči prve skupine muslimanov, zbranih okoli preroka Mohameda. To rezilientnost islamskih skupnosti je mogoče prepoznati v celotni zgodovini – vključuje denimo rezilientnost v času preganjanj pod Mongoli, preganjanj na Iberskem polotoku, genocida v Srebrenici in tudi današnjih preganjanj Ujgurov na Kitajskem. Rezilientnost (monoteističnih) verskih skupnosti je danes mogoče razumeti kot nenehno prizadevanje za ohranitev svobode lastnega delovanja ter svobode vesti in mišljenja svojih vernikov. Rezilientnost se še posebej izrazi v času izrednih razmer, ko vera in odnos do Boga postajata vir upora in vztrajanja v trpljenju, naj gre za ideologije (npr. Kitajska), pravice avtohtonega prebivalstva do okolja (Amazonija) ali naravne katastrofe (npr. pandemija COVID-19).

3. Slovenska religijska rezilientnost v kontekstu globalne pandemije COVID-19

V začetku leta 2020 je na Kitajskem in kasneje drugod po svetu izbruhnila pandemija COVID-19. Države in mednarodne organizacije so naenkrat morale javno zdravje zaščititi z drastičnimi ukrepi. V teh prizadevanjih so morale omejiti tudi nekatere temeljne človekove pravice – kot npr. svobodo gibanja, zagotavljanje pravice do zdravja, pravico delavcev do socialne varnosti, pravico otrok do izobraževanja, pravico do svobode izražanja itd. Med njimi še posebej izstopa pravica vsakega človeka do svobode mišljenja in veroizpovedi ter pravica verskih skupnosti do svobode delovanja. Ohranjanje te pravice se je izkazalo za zelo težavno še posebej tedaj, ko so bili objekti verskih skupnosti središča okužb. Številne verske skupnosti v različnih delih sveta so morale svoje delovanje omejiti. Rezilientnost verskih skupnosti je bila na preizkušnji, saj so številne države omejevale tako javni kot zasebni vidik svobode mišljenja in vesti. Drugače kot marsikje med prvim valom epidemije verske skupnosti v Sloveniji delovanja niso bile dolžne omejiti, pač pa so se v kontekstu izrednih razmer omejile same in vernike pozvale k spoštovanju državnih ukrepov (Skupna izjava verskih skupnosti v času epidemije COVID-19 2020). Temeljno vodilo rezilientnega delovanja verskih skupnosti je bila zaščita zdravja vernikov in javnega zdravja ter zagotavljanje individualnega in kolektivnega vidika verske svobode. Za lažje razumevanje rezilientnega delovanja s tega vidika velja izpostaviti, da je verska svoboda v slovenski ustavi opredeljena v dveh členih. 7. člen pravi, da so država in verske skupnosti ločene. Prav tako so verske skupnosti v svojem delovanju enakopravne in svobodne. 41. člen govori o svobodi vesti: izpovedovanje vere in drugih opredelitev je v zasebnem in javnem življenju svobodno. Podobno izhaja iz „Evropske konvencije človekovih pravic“, ki svobodo mišljenja, vesti in vere opredeljuje v 9 členu:

»Vsakdo ima pravico do svobode mišljenja, vesti in vere. Ta pravica vključuje svobodo /.../, da človek bodisi sam ali skupaj z drugimi ter zasebno ali

javno izraža svojo vero ali prepričanje, pri bogoslužju, pouku, praksi in verskih obredih. Svoboda izpovedovanja vere ali prepričanja se sme omejiti samo v primerih, ki jih določa zakon, in če je to v demokratični družbi nujno zaradi javne varnosti, za varovanje javnega reda, zdravja ali morale ali zaradi varstva pravic in svoboščin drugih ljudi.« (Evropska konvencija o človekovih pravicah 2002, 457)

Čeprav v prvem valu pandemije v Sloveniji zgradbe verskih skupnosti niso bile vir večjih okužb, je bila pozornost verskih skupnosti usmerjena tudi v skrb, kako zaščititi javno zdravje. Najprej Katoliška Cerkev, za njo tudi druge verske skupnosti (Evngeličanska Cerkev, Srbska Pravoslavna cerkev, Islamska skupnost, Binkoštna cerkev) so spomladi 2020 samoiniciativno sprejele ukrepe za zaščito zdravja svojih vernikov ter prepovedale javno organizacijo verskih obredov in izvajanje pastoralnega dela (Slovenska škofovska konferenca 2020). Takšen odziv verskih skupnosti na pandemijo koronavirusa je še posebej pomemben, saj iz slovenske ustave izhaja, da država tudi v izrednih razmerah in vojnem stanju ne more omejiti individualnega in kolektivnega vidika svobode vesti. 16. člen ustave, ki govori o začasni razveljavitvi in omejitvi pravic, namreč pravi, da lahko država omeji določene človekove pravice zgolj v vojnem in izrednem stanju. Ob tem pa je izrecno zapisano, da tudi v takšnih razmerah ne more razveljaviti ali omejiti pravic iz prej omenjenega 41. člena ustave, ki govori o svobodi vesti in mišljenja. Teoretično in dejansko to pomeni, da država v Sloveniji nima zakonodajne podlage, da bi javno delovanje verskih skupnosti kakorkoli omejevala – naj bo to času vojne, izrednih razmer ali pa v razmerah epidemije, kot je COVID-19. Ustavno gledano so edino verske skupnosti same tiste, ki lahko omejijo kolektivni vidik svobode svojega delovanja ter javno izpovedovanje vere svojih vernikov. Ob tem velja omeniti, da imajo nekatere verske skupnosti z državo sklenjene posebne sporazume, v katerih se zavezujejo k spoštovanju državnega pravnega reda, še posebej v času izrednih razmer. To velja tudi za Katoliško Cerkev v Sloveniji, ki ima z državo sklenjen meddržavni sporazum (Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih, Uradni list RS).

4. Konfliktnost rezilientnega zavzemanja za versko svobodo in varovanje javnega zdravja v času pandemije

Iz zgodovine verskih (monoteističnih) skupnosti izhaja, da je religijska rezilientnost – kot odpornost na izredne razmere – sestavni del njihove svobode delovanja. Pravica do bogoslužja ter svoboda izpovedovanja vere v osebnem in javnem življenju sta del temeljnih človekovih pravic. Monoteistična verstva so se v zgodovini neutrudno zavzemala za svobodo lastnega delovanja in zaščito svojih vernikov. Zanimivo je, da ista zgodovina v institucionalni religijski rezilientnosti pozna tudi primere izjem, ko verske skupnosti lastno svobodo delovanja in javno izražanje vere svojih vernikov omejijo. Takšne izjeme se sicer pojavljajo le v kontekstu veli-

kih epidemij in pandemij, ko verske skupnosti s svojim ukrepanjem ščitijo zdravje svojih vernikov in državi pomagajo pri soočanju z epidemijo. Primer takšnega v nekem smislu protislovnega rezilientnega delovanja je denimo čas kuge v Milanu 1576. Za omejevanje širjenja epidemije so takratne cerkvene oblasti odredile zaprtje cerkva, prepovedale procesije, romanja in javne pridige (Vatican news 2020). Edine izjeme so bile posebne prošnje procesije, kot npr. v Milanu, ki so se je lahko udeležili samo zdravi odrasli moški, med seboj oddaljeni tri metre. Tedanji kardinal sv. Karel Boromejski je prebivalcem Milana tudi naročil, naj se za 40 dni zaprejo v svoje domove in se tako zaščitijo pred epidemijo. Prav tako je zaprl vse cerkve in na večjih križiščih ukazal postavitev provizoričnih oltarjev – da so duhovniki lahko maševali, verniki pa so mašo spremljali iz oken svojih hiš oz. stanovanj. Zaradi previdnosti je bilo javno obhajanje božiča prepovedano. Podobno so tudi največje verske skupnosti v Sloveniji spomladi leta 2020 ob epidemiji COVID-19 svoje javno delovanje omejile ter prenehale izvajati javno bogoslužje in pastoralo. Rezilientno delovanje verskih skupnosti, ki je v običajnih razmerah usmerjeno v ohranjanje bogočastja, izobraževanje, pastoralno in karitativno dejavnost, se je v spremenjenih razmerah prilagodilo tako zelo, da so verske skupnosti pravico do svobode delovanja in javnega izražanja svobode mišljenja vernikov omejevale same – v želji ohraniti zdravje vernikov in državi pomagati v izpolnjevanju njenega poslanstva pri zagotavljanju javnega zdravja.

5. Zaključek

Institucionalna religijska rezilientnost je v epidemijah in pandemijah vedno usmerjena v zaščito zdravja vernikov in javnega zdravja. Slovenija s svojo zakonodajo in specifičnimi ustavnimi določili verskim skupnostim omogoča, da se o tem, kdaj in kako se pridružiti prizadevanjem države za omejitev pandemije, odločijo same. Čas pandemije COVID-19 je prvič po epidemiji španske gripe v letih 1918–1920 verske skupnosti v Sloveniji postavil v položaj, ko so se morale odzvati hitro in sprejeti odločitve, s katerimi so javno versko življenje ustavile – a obenem omogočile nove izraze kolektivnega vidika verske svobode: individualni obisk kapel do deset oseb brez organiziranega bogoslužja, spremljanje bogoslužja po spletu in televiziji, pastoralna srečanja po spletu itd. Rezultati takega delovanja verskih skupnosti kot izraz njihove rezilientnosti so verjetno (so)prispevali k umiritvi prvega vala epidemije v Sloveniji konec maja in v začetku junija 2020.

Reference

- Evropska konvencija o človekovih pravicah.** 2002. V: *Dokumenti človekovih pravic s pojasnili*, 449–528. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije.
- Kiswarday, Vanja.** 2013. Analiza koncepta rezilientnosti v konceptu vzgoje in izobraževanja. *Andragoška spoznanja* 19, št. 3:46–64.
- Masten, Ann, in Jelena Obradovič.** 2006. Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Science*, št. 1094:13–27.
- Norris, Fran H., Susan P. Stevens, Betty Pfefferbaum, Karen F. Wyche in Rose L. Pfefferbaum.** 2008. Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41 št. 1–2:127–150.
- Pacek, Dejan.** 2019. Odziv oblasti na pastoralno dejavnost Katoliške Cerkve v Sloveniji v letih 1965–1975 (2. del). *Bogoslovni vestnik* 79, št. 1:153–179.
- Skupna izjava verskih skupnosti v času epidemije COVID-19.** 2020. 23. 3. <https://katoliska-cerkev.si/skupna-izjava-verskih-skupnosti-v-casu-epidemije-covid-19> (pridobljeno 16. 7. 2020).
- Slovenska škofovska konferenca.** 2020. Izredna navodila slovenskih škofov za preprečevanje širjenja COVID-19: odpoved svetih maš do preklica. 13. 3. <https://katoliska-cerkev.si/izredna-navodila-slovenskih-skofov-za-preprecevanje-sirjenja-koronavirusa-covid-19-odpoved-svetih-mas-do-preklica> (pridobljeno 16. 7. 2020).
- Vatican news.** 2020 Epidemics, quarantines, empty churches: historical precedents. 9. 4. <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2020-04/epidemics-quarantines-empty-churches-history-tornielli.html> (pridobljeno 16. 7. 2020).
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih.** 2004. *Uradni list RS*, št. 13/04.